

CURTEA ÎNTĂRITĂ A BĂLĂCENILOR DIN TĂTĂRĂȘTII DE SUS

Dana Mihai, Raluca Iosipescu,
Ciprian Sandu, Ecaterina Țântăreanu

Cercetările arheologice s-au desfășurat în luna iulie 2006, fiind demarate în vederea obținerii datelor arheologice pentru proiectul de restaurare realizat de S.C. Proiect Argeș S.A. „Curtea întărită a Bălăcenilor”, se află în localitatea Tătăraștii de Sus, jud. Teleorman, pe malul stâng al râului Teleorman, la 60 km de Pitești, pe traseul șoselei Pitești-Alexandria. (il. 1, il. 1.1).

Ansamblul este situat în centrul localității, pe un vechi drum comercial ce făcea legătura între Dunăre și munți. Satul Tătăraștii de Sus este atestat documentar pentru prima dată în anul 1538. Boierii Bălăceni, proprietari de moșie în aceste locuri, sunt menționați mult mai târziu, spre sfârșitul sec. al XVIII-lea, prin șetrarul Ioniță Bălăceanu. Deși începuturile lucrărilor de edificare a curții rămân aproape necunoscute, este sigur că ele au fost terminate de Zoița Bălăceanu înainte de 1798, când își îngroapă soțul, pe Anghelache Amiras, în biserica de la Tătăraștii de Sus. Mai târziu, în anul 1817, ea cedează drepturile de proprietate asupra curții de la Tătăraștii de Sus lui Ștefan Bellu, cu condiția îngrijirii lor și a unei rente pentru donatoare. Neîndeplinirea condițiilor de către epitrop va conduce la un șir de procese cu moștenitorii Zoiței și colateral la degradarea și ruinarea acestei reședințe boierești.

Curtea de la Tătăraștii de Sus, corespunzătoare programului arhitectonic al epocii, se prezintă ca un ansamblu unic, ridicat după un plan încheșat, perfect axat, care integrează atât locuința și acareturile, cât și biserica și turnul-clopotniță. Din păcate, deși încă se prezintă ca un ansamblu de arhitectură monumental, starea de conservare este destul de precară, astfel încât turnul - clopotniță este amenințat cu prăbușirea. Celelalte elemente ale ansamblului suportă urmările nefaste ale lipsei de întreținere, precum și a unei degradări continue, din cauza lipsei unei restaurări recente.

Ansamblul „Curtea întărită a Bălăcenilor” ocupă o suprafață de aproximativ 5400 mp. Ansamblul este format din două incinte, inegale ca întindere și diferite ca formă, din care incinta mare este de cca. 3774 mp, iar incinta mică de cca. 1628

mp, incintă în care este situată și biserica paraclis. Întregul ansamblu este construit din cărămidă, în afara ancadramentelor intrărilor dintre cele două incinte, care sunt realizate din piatră. La curtea boierească de la Tătăraștii de Sus, *caracterul de apărare este dominant, el subordonând toate celelalte funcțiuni, chiar și pe cea de reprezentare.*

Prima incintă, de formă pătrată, este înconjurată de un zid de cărămidă înalt de aproximativ 7 m, care dispune la colțuri de câte un turn circular dotat cu metereze, singurul păstrat fiind cel de SE. Celelalte turnuri se păstrează la nivelul fundațiilor, distrugerea lor datând de la mijlocul sec. XX. Dispozitivul principal de apărare era turnul-clopotniță, situat deasupra porții principale, dispunând de metereze care traversează pieziș zidurile și de un sistem de barcadare a ușilor masive. (il.2)

În interior dispunerea construcțiilor respectă compoziția simetrică față de axul longitudinal al ansamblului. Pe latura sudică este locuința boierească, din care se păstrează numai pivnița acoperită cu o boltă în leagăn. Pe latura de nord erau magazinele și grajdurile. Pe latura de est, pe lângă bucătărie, adosată zidului de nord-est, existau trei deschideri: două porți de acces în exterior, iar în centru poarta către al doilea sector al curții, la rândul lor dotate cu un sistem de barcadare. Cea de-a doua incintă este mai mică, de formă poligonală, pe latura estică zidurile fiind fortificate în interior cu 12 contraforturi. O clădire de mai mari dimensiuni, care cuprindea trei încăperi, era amplasată în colțul de sud-vest. Edificiul cel mai important era biserica, aliniată pe axul longitudinal ce traversează cele două incinte. Înscrișă într-un plan dreptunghiular, cu absida altarului semicirculară în interior și poligonală în exterior, cu pridvor deschis, biserica a fost cel mai probabil lipsită de turlă. În interior arcadele care permiteau accesul dintre pronaos și naos, cât și deschiderile de la tâmpla de zid sunt închise cu arc frânt, în timp ce arcadele pridvorului sunt semicirculare și inegale. Intrarea în biserică se făcea printr-o ușă masivă de lemn, înzestrată cu o grindă pentru barcadare în interior.

Scopul principal al cercetării a fost acela de a pune în valoare etapele de construcție ale ansamblului, precum și de a oferi date inedite proiectului de restaurare care s-a lovit tocmai de lipsa acestor investigații.

Suprafața finală cercetată a fost de cca. 65 mp, fiind trasate trei secțiuni și trei casete.

S.I a avut ca scop stabilirea stratigrafiei în incinta mică și eventual descoperirea unei amenajări de tip alee principală. S.I a fost trasată de la intrarea în incinta mică până la intrarea în pridvorul bisericii, ulterior fiind lărgită prin două casete laterale (C.1 și C.2), cu dimensiunile de 1,75 x 0,75 m.

S.II a fost trasată pentru a stabili relația stratigrafică între zidul de incintă nordic și biserică. S.II a fost trasată perpendicular pe latura de N a bisericii, la joncțiunea dintre pridvor și pronaos, suprapunând o parte din primul contrafort.

În incinta mare a fost trasată o secțiune, denumită S.III, cu dimensiunile de 10 x 1,5 m, al cărei scop a fost de a pune în evidență zidul despărțitor al celor două construcții, care cad perpendicular pe latura nordică a incintei.

În pronaosul bisericii a fost trasată o casetă, denumită C.3, pentru a se verifica existența mormântului ctitorului, având dimensiunile de 2 x 2 m.

În fața bisericii a fost descoperită *intrarea în biserică*, ce are deschiderea maximă de 2,62 m. Nivelul de amenajare al intrării este format din cel puțin două rânduri de cărămizi (cu lățimea de 0,35 cm) legate cu mortar. (il.3)

A putut fi cercetată *fundația bisericii* și a contrafortului amplasat între pridvor și pronaos. Talpa fundației bisericii se găsește la -1,92 m față de nivelul actual de călcare, iar talpa fundației contrafortului este la -1,45 m sub nivelul actual de călcare, fapt ce indică o succesiune în timp a fazelor de construcție ale bisericii. Succesiunea este confirmată și de faptul că contrafortul este construit peste brăul soclului bisericii, realizat din cărămizi profilate. Fundația bisericii are înălțimea de 0,85 m. A fost surprins nivelul de distrugere al bisericii, având în compoziție fragmente de cărămidă și mortar. Conform stratigrafiei, se poate deduce faptul că mai întâi s-a ruinat biserică și apoi zidul de incintă. Zidul de incintă nordic are fundație de cărămidă înecată în mortar. Fundația are o înălțime de 0,40 m, deasupra înălțându-se 10 asize de cărămidă până la nivelul actual de călcare. (il.4)

S.III a surprins zidul exterior (Z1) al unei construcții, a cărei funcționalitate probabil că era aceea de grajduri. În C.1 și 2, la -0,50 m față de nivelul actual de călcare, a apărut un zid de

compartimentare (Z2) al aceleiași construcții, perpendicular pe zidul exterior (Z1). (il.5)

În capătul nordic al S.III s-au putut face următoarele observații în legătură cu fundația și elevația zidului de incintă nordic. Astfel, talpa fundației zidului de incintă, construit din cărămidă înecată în mortar este la -1,30 m, având un decroș de la fața zidului, de 0,20 m. Pe zid mai sunt încă vizibile urme de tencuială. Zidul de compartimentare (Z2), perpendicular pe incintă, suprapune decroșul fundației incintei, dar asizele de mortar fac masă comună cu cele ale incintei. Elevația păstrată are maxim 0,22m, iar grosimea fundației zidului de compartimentare (Z2) este de 0,40 m. Talpa fundației este la -1,12 m față de nivelul solului. Zidul exterior (Z1) are o lățime de 0,58 m. Elevația este înaltă de 0,50 m (7 asize de cărămidă). Fundația din mortar amestecat cu fragmente de cărămidă, se păstrează pe o înălțime de 0,40 m și este așezată pe un strat de amenajare, din piatră de râu și nisip. Talpa fundației este la -1,07 m față de nivelul solului. În interior, zidul are un decroș lat de 0,20 m cu grosimea de 0,40 m (4 rânduri de cărămizi).

Pe latura sudică a pronaosului, s-a trasat o casetă, constatându-se sub nivelul actual de călcare, un nivel de demolare, conținând: mortar, tencuială, pământ și fragmente de cărămidă. Sub acest nivel de demolare, la -0,30 m s-a descoperit *nivelul de călcare din interiorul bisericii*, fiind vizibilă o porțiune dintr-un paviment de cărămidă profilată cu dimensiunile de: 30x20x5 cm. Singura informație cu privire la înmormântările efectuate în biserică se referă la piatra de mormânt a lui Anghelache Amiras, pusă la 1798 de soția sa Zoia Bălăceanu, piatră care apărea figurată într-un plan aflat în arhiva INMI, realizat de arh. V. Moisescu, datat 1945, din păcate neconfirmat arheologic. (il. 6, 7)

Cercetarea arheologică, dublată de cea de parament, a pus în evidență faptul că ansamblul de la Tătăraștii de Sus, nu a beneficiat până în prezent de investigații sistematice, aducând date preliminare noi cu privire la fazele de construcție ale ansamblului. Cercetările din acest an au avut un caracter de sondare a problematicii acestui sit. Astfel, s-a putut constata faptul că din punct de vedere stratigrafic, biserică a fost primul edificiu care a suferit distrugerii masive, urmând apoi prăbușirea zidului de incintă de pe latura de nord.

Cercetarea arheologică efectuată la fundația bisericii și a contrafortului a pus în evidență faptul că contrafortul este construit peste brăul soclului bisericii, construit din cărămizi profilate, deci este adosat. Se constată în același timp existența unei diferențe de 0,47 m între adâncimea de fundare a acestuia și cea a bisericii. Contrafortul face corp

comun cu zidul bisericii doar la partea superioară a acestuia. Se mai remarcă faptul că fundația bisericii a fost tencuită cu mortar pentru o mai bună izolație.

Biserica a avut cel puțin două faze de distrugere, puse în evidență stratigrafic. Cercetarea arheologică a descoperit amenajarea din fața intrării în pridvor despre care nu existau informații până în acest moment, treptele semicirculare din cărămidă și piatră. Nu s-a constatat arheologic existența unei alei care să facă legătura între biserică și intrarea în incinta acesteia.

În interiorul bisericii, în pronaos, a fost descoperit nivelul de călcare original, realizat din cărămizi profilate. Acestea erau așezate pe un nivel de amenajare din nisip cu mortar. În această zonă a existat o intervenție antropică ulterioară nivelului pavajului de cărămizi, groapa săpată având în umplutură și fragmente din pavaj. În privința presupusului mormânt al lui Amiras, localizat pe planul amintit anterior, în pronaosul bisericii, nu avem în stadiul actual al cercetărilor date care să confirme ipoteza.

În stadiul actual nu ne putem pronunța în legătură cu existența în jurul bisericii a unui cimitir (il. 8). În incinta mare au fost descoperite două ziduri ale unei construcții (un zid exterior și unul despărțitor), adosate zidului de incintă nordic. Zidul despărțitor este perpendicular pe zidul nordic al incintei mari, încălecând decroșul fundației. Pe cele câteva asize din elevație păstrate se poate observa încercarea de șesere a cărămizilor acestui zid cu zidul de incintă. Zidul exterior este fundat pe un pat din piatră de râu și nisip. Construcția aceasta este posterioară zidului de incintă. Din cauza stării precare a zidurilor bisericii, cercetarea arheologică s-a limitat la o zonă restrânsă pentru a nu afecta și mai mult starea actuală a monumentului.

Având în vedere concluziile cercetării arheologice se impune continuarea acestora, atât în incinta mică, pentru descoperirea unui posibil cimitir și pentru lămurirea fazelor de construcție și de refacere a elementelor ansamblului, a relației între acestea, precum și în incinta mare, pentru evidențierea construcțiilor interioare: clădiri, pivnițe, turnuri de colț, etc. Proiectul de restaurare va trebui să își însușească rezultatele prezentei cercetări arheologice, precum și pe cele viitoare.

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

1. N. Ghika-Budești, Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia, partea a IV-a, veacul XVIII, în BCMI, XXIX, București, 1936.
2. Rada Theodoru, Curți întărite târzii, în SCIA, 1963, nr. 2
3. Anca Brătuleanu, Curți domnești și boierești din România veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea, București, 1977.
4. Virgil Drăghiceanu, Inscricții referitoare la Bălăceni, în BCMI, VII, fasc. 27, 1914, p. 195-196.
5. Ștefan Greceanu, Genealogiile documentate ale familiilor boierești, București, 1913.
6. C. Bălăceanu - Stolnici, Cele trei săgeți. Saga Bălăcenilor, București, 1990.
7. Mihai D. Sturdza, Familii boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică, I, București, 2004.

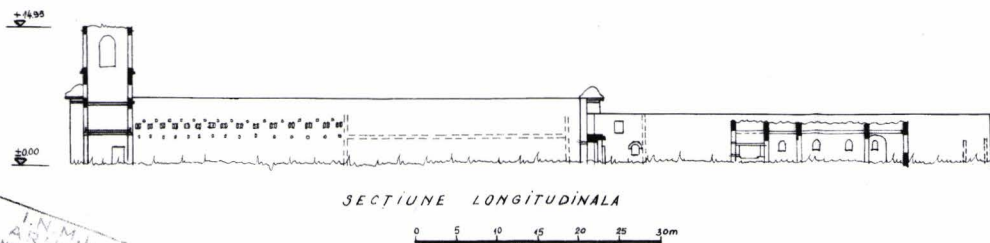
SUMMARY

The archaeological site is located in village Tătăraștii de Sus, Teleorman County, on the left bank of Teleorman River and on Pitești-Alexandria highway. The ensemble is a boyar's fortify residence, from 18th century, composed by two inegal precincts, with a church within the smaller precinct, and an entrance tower placed in the middle of the west wall.

The aim of the archaeological research project is to provide useful data for a restoration project made by S.C. Project S.A. The research had a prospective character, one that provide general information about stratigraphy and chronological relations between the elements of the ensemble. Therefore the church was the first element that collapse, then the north precinct wall. The research on the church foundation revealed that the buttress was built above churches string course, and the church foundation was plastered for better isolation. The research made in front of the church revealed a semicircular entrance, with semicircular steps. Inside the church was found the original walking level made of profiled bricks. In the bigger precinct was found a divisive wall and an exterior wall belonging to another building attached to the north of the precinct wall.

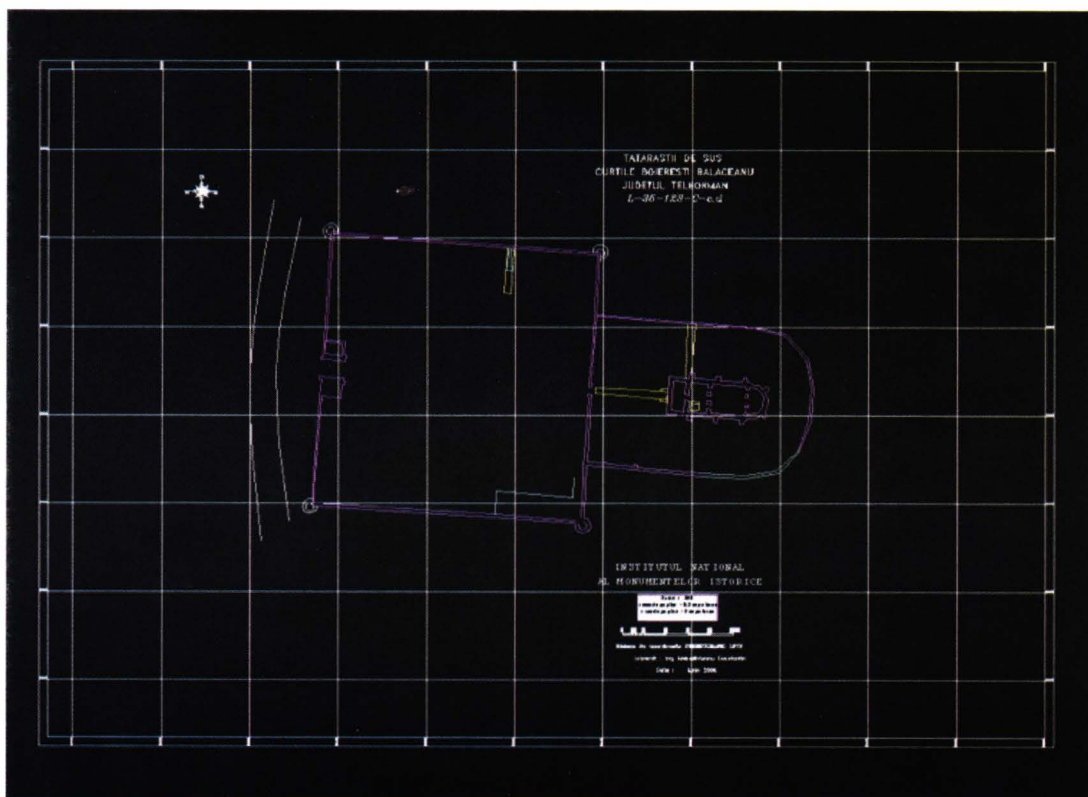
The research had to limit to a small area because the precarious conservation of the monument and not to risk any damage of the specific elements of the ensemble.

Due to the important signification of the cultural objective we sustain that the research must continue to clear relevant issues about this unique monument.

I.N.M.I.
ARHIVA
INIMELILE ISTORICII

II. 1. Vedere de ansamblu

II. 1.1. Planul cercetărilor arheologice

II. 2. Intrarea în biserică pe sub turnul-clopotnița

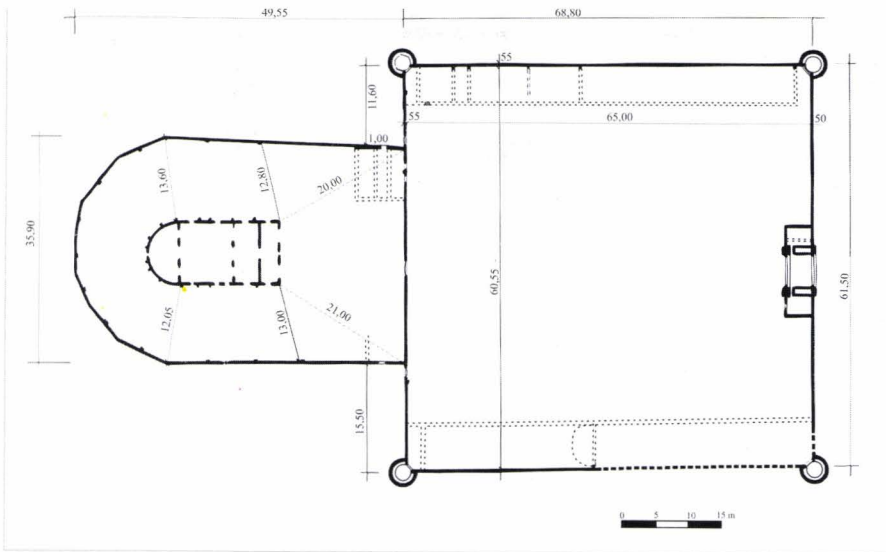
II. 3. Trepte în fața bisericii

II. 4 - Fundația bisericii

II. 5. Zidurile unei construcții descoperite în incinta mare, probabil grajd

II. 6. Plan de ansamblu al curții de la Tătăraștii de sus

II. 7. - Ruinele bisericii

II. 8. - Zidul de incintă de pe latura de nord